

Suriye’de Baas Yönetimi

Türel Yılmaz Şahin*

Özet

“Arap Baharı” olarak adlandırılan son dönem Orta Doğu gelişmelerinden önemli derecede etkilenen Suriye’deki muhalif hareketlerin temelinde 1963 yılından beri ülkeyi tekelinde tutan Baas Partisinin ve 1970 yılından itibaren de Baas Partisine hâkim olan “Esad Hanedanlığı”nın uyguladığı / uygulamakta olduğu politikalar yatmaktadır. Baas / Esad Hanedanlığı, yıllarca ülke içindeki hâkimiyetini kilit noktalara kendi yandaşlarını yerleştirdiği “ordu” ve “istihbarat” a dayandırmaktaydı. Günümüzde, uluslararası destek de bulan Suriye muhalefeti, sesini yükseltmekte ve rejimin sonunu hazırlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Baas, Arap Baharı, Hafız Esad, Beşar Esad, muhalefet, Nusayri

The Baath Rule in Syria

Abstract

Syria was heavily influenced by the Arab Spring lately developed in the Middle East. The Syrian opposition established itself on the policies implemented by the Baath Party which held power since 1963, and the Assad dynasty which controlled the party since 1970. The Baath/ Assad dynasty depended its power over the years on its own supporters in the military and intelligence. At present, having international support, the Syrian opposition makes its voice heard and prepares the end of the Assad regime.

Keywords: Baath the Arab Spring, Hafez el-Assad, Beshar Assad, opposition, the Nusayris

* Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: turely66@yahoo.com

Giriş

Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya ve ardından Suriye'yi de içine alan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri bugün bütün dünyanın gündeminde yer almaktadır. Son dönemde en fazla tartışılan konuyu ise Suriye ve bu ülkenin mevcut yönetimine yönelik eleştiriler teşkil etmektedir.

Suriye, 1963 yılından beri Baas yönetimi altında olup, 1970'den itibaren Hafız Esad ve onun ölümünün ardından da oğlu Beşar Esad'ın kontrolünde bulunmaktadır. Kırk yılı aşkın bir süre "Esad Hanedanlığı" bu ülkede hüküm sürmektedir. Doğal olarak bölgedeki son gelişmelerin özellikle de demokrasi söyleminin Suriye'yi etkilememesi mümkün değildi.

Çalışmamızın amacı, Suriye'de bugün cereyan eden olayların temelinde yatan sebepleri tarihi açıdan ele almak ve Baas'ın ve Baas'la birlikte baba-oğul Esad'ların ülke yönetimindeki rolünü incelemektir.

Manda Yönetiminde Suriye

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılan Suriye, Orta Doğu bölgesinin diğer ülkelerinde olduğu gibi uzun süre istikrara kavuşamadı.

Savaşın bitiminden hemen sonra 2 Temmuz 1919 tarihinde Şam'da Genel Suriye Kongresi toplandı. Kongrede, Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Emir Faysal Suriye, diğer oğlu Emir Abdullah da Irak krallığına aday gösterildi. Ancak bunu uygulamaya geçirmek mümkün olmayınca manda yönetimlerini resmileştiren San Remo Konferansından yaklaşık bir ay önce 1920 Mart ayında Şam'da yeniden bir eşraf kongresi toplandı. Kongrenin sonunda Filistin ve Lübnan'ı içine alan büyük bir Suriye Krallığı ilan edildi ve Krallığın başına da Faysal getirildi. Söz konusu Kongrede Suriye'nin bağımsızlığının ilan edilmesi ve Emir Faysal'ın kral olarak ülkenin başına getirilmesi, Fransa açısından değerlendirildiğinde, bölgedeki haklarının elinden alınması ve İngiltere ile Fransa arasında 1915 yılında imzalanan Sykes-Picot gizli anlaşmasının ihlali anlamına gelmekteydi. Nitekim, Krallığın ömrü de zaten uzun olmadı. Nisan ayında toplanan San Remo Konferansı Suriye'deki bu gelişmeleri kabul etmeyerek, Filistin'i Suriye'den ayırdı; Suriye ve Lübnan'ı da Fransa'nın mandasına bıraktı. Konferanstan hemen sonra Fransa, Suriye'de kontrolü sağlayabilmek için bölgeye 90 bin kişilik kuvvet sevk etti. 1920 Temmuz ayında Şam'a giren Fransız kuvvetleri Faysal'ı tahtından uzaklaştırarak Suriye'de duruma hâkim oldular. Bu suretle bağımsız Suriye devleti ilanından beş ay sonra tarih sahnesinden silinmiş oldu.¹

1 Türel Yılmaz Şahin (2011). *Uluslararası Politikada Orta Doğu* (3.Baskı), Ankara: Barış Kitap Yayınları, s.16-17; Fahir Armaoğlu (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, (Genişletilmiş 15.Baskı), İstanbul: Alkım Yayınları, s.198.

Fransa, Suriye’de kontrolü ele geçirdikten sonra, yönetim kademelerine kendi vatandaşlarını yerleştirerek, ülkede doğrudan bir yönetim uygulamaya başladı ve yerli halkın bürokraside yer almasına izin vermedi. Fransa, bölgede kalıcı egemenlik tesis etmek amacıyla ülkede “böl-yönet” politikası takip ederek etnik, dini ve mezhepsel farklılıkları derinleştirmeye çalıştı. Bu politika çerçevesinde yaptığı ilk iş, Lübnan’ı Suriye’den ayırarak Trablus, Sayda, Sur, Beyrut ve Beka Vadisi’ni Lübnan sınırlarına dâhil edip, bu ülkeyi ayrı bir devlet olarak ortaya çıkarmak oldu. Lübnan’da izlenen politikanın aynısı Suriye’nin geri kalan bölgelerinde de uygulandı. Halep, Şam, Lazkiye ve Cebel-i Dürzi’yi dört ayrı eyalet haline getirerek, her birinin ayrı hükümetlere ve Fransız danışmanlara sahip olması sağlandı. İskenderun Sancağı ise ayrı özerk bir idari yapıya kavuşturuldu. Bu düzenlemeyle, Lazkiye’de Aleviler, Cebel-i Dürzi’de Dürziler ayrı bir yönetime sahip oldular. Fransa, 1925 yılında Şam ve Halep’i Suriye devleti olarak birleştirdi. Alevi ve Dürzi bölgeleri ise 1936 yılında bu devlete katıldılar.²

Fransa’nın Suriye üzerindeki bu parçalayıcı siyaseti daha başlangıçtan itibaren Suriyelileri oldukça rahatsız etti ve bu yüzden Fransa’ya karşı yoğun bir mücadele başladı. Bu arada 1930’lu yılların başlarına gelindiğinde dünyada genel bir savaşa doğru gidişatın işaretleri iyice belirginleşti. Japonya’nın Mançurya’yı işgali, Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesi ve Versay Antlaşmasının sınırlayıcı hükümlerini tek tek ortadan kaldırmaya başlaması ve nihayet Faşist İtalya’nın Habeşistan’ı ilhakı ve bu ülkenin Akdeniz’de bir tehdit olarak ortaya çıkması Batılı ülkeleri endişelendirmeye başladı. Üstelik Avrupa’nın yarattığı iki lider, yani Hitler ve Mussolini, Orta Doğu ülkelerinde İngiltere ve Fransa aleyhine yoğun bir propaganda başlattılar. Söz konusu propaganda Suriye ve Lübnan’daki milliyetçileri daha da tahrik ederek, emperyalist güçlere karşı mücadelelerini yoğunlaştırmalarına neden oldu.³

Fransa, bu ortamda Suriye ve Lübnan ile ilişkilerini yumuşatmak için 1936 Eylül ayında Suriye, Kasım ayında da Lübnan ile birer antlaşma imzaladı. Söz konusu antlaşmalarla her iki ülkeden de çekilmeyi ve manda yönetiminin üç yıl sonra bitmesini kabul etti. Suriye ile yapılan antlaşmada, Dürzi ve Alevi bölgelerinin de Suriye’ye dâhil edileceği öngörülmekteydi. Ancak, Fransa Parlamentosunun bu antlaşmaları onaylaması İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar gerçekleşmedi. Çünkü Fransa’da antlaşmaları imzalayan Halk Cephesi Hükümeti iktidardan düşünce, yerine kurulan hükümet, söz konusu antlaşmaların Kuzey Afrika’da huzursuzluklara sebep olacağı endişesiyle meclise sevk etmedi.⁴

2 Tayyar Arı (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (1.Baskı), İstanbul: Alfa Yayınları, s.163; Şahin, s.17-18.

3 Şahin, s.19.

4 Kamuran Gürün (1986). *Savaşın Dünya ve Türkiye* (1.Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi, s.187-188.

Bu nedenle Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlık mücadelesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında da devam etti.

Fransa'nın 1940 yılında Almanya'ya yenilmesi üzerine Suriye ve Lübnan üzerindeki kontrolü de zayıfladı. Bu durumdan faydalanan her iki ülke de 1941 yılında resmen bağımsızlıklarını ilan ettiler. Fransa, savaş sırasında herhangi bir şey yapamadı, ancak savaş biter bitmez hem Suriye hem de Lübnan'a asker sevk etmekle birlikte bir sonuç elde edemedi ve 1946 yılı içinde her iki ülkeden de çekilmek zorunda kaldı.⁵

Bağımsızlıktan Sonra Suriye

İkinci Dünya Savaşı devam ederken bağımsızlığını ilan Suriye'de 1943 yılında yapılan genel seçimlerde Suriyeli milliyetçiler çoğunluğu elde ettiler ve milliyetçilerin çoğunluğu teşkil ettiği Meclis, Şükrü Kuvvetli'yi devlet başkanı olarak seçti. Ancak, bağımsızlığın ilanı ve seçimlerin yapılması Suriye'ye istikrar getirmedi. Özellikle Birinci Arap-İsrail Savaşında İsrail karşısındaki başarısızlık, diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de siyasi istikrarsızlık/darbeler dönemini başlattı. İlki 1949 Mart ayında Albay Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirildi; ancak Zaim'in iktidarı beş ay sürdü, kendisi de Albay Sami Hinnavi tarafından gerçekleştirilen darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı. Hinnavi ise, aynı yılın Aralık ayında Albay Edip Çiçekli'nin darbesi ile iktidarı bırakmak zorunda kaldı. Çiçekli, 1954 Şubat ayına kadar iktidarda kalmayı başardı.⁶

Suriye'de Edip Çiçekli'nin 1954 yılında bir darbeye uzaklaştırılmasından sonra tekrar Şükrü Kuvvetli'nin devlet başkanlığına seçilmesiyle sivil parlamenter sisteme dönüldü. Ancak, ordunun siyaset üzerindeki etkisi devam etti.⁷

Suriye'de bu dönemde söz konusu istikrarsızlığın belli başlı sebepleri vardı (bu sebepler günümüz Suriye'sindeki istikrarsızlığın da temellerini teşkil etmektedir): Öncelikle, Fransa'nın 1920 yılından itibaren manda yönetimi altında takip ettiği "böl-yönet" politikasının sonucu olarak ortaya çıkan bölgesel, dinsel ve etnik gruplar arasındaki mücadeleyi saymak gerekir. Söz konusu gruplar, ister orduda isterse hükümette olsunlar, kendi etnik ya da dini kimliklerini ve buna bağlı çıkarlarını genellikle Suriye'nin ulusal çıkarlarının önünde tutmuşlardır. İkinci neden olarak, 1949 yılında Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilen darbenin ardından orduda yaşanan bölünme ve buna bağlı olarak ordunun siyasileşmesidir. Bu tarihten başlamak üzere, Suriye siyasi yaşamı üzerinde ordunun etkinliği sürekli olarak gözlenmiştir. Bunların dışında Suriye'de siyasi partilerin ortaya

5 Şahin, s.20.

6 Arı, s.279.

7 Arı, s.281.

çıkmaya başlaması, özellikle 1950’li yıllardan itibaren bölünmüşlüğü biraz daha derinleştirmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü, Suriye Komünist Partisi ve nihayet Baas bu dönemde Suriye siyasi hayatında etkinleşmeye başladılar.⁸

Suriye’de Baas

Baas Partisi, 1943 yılında Suriye’de ortaya çıktı; kurucuları, Hıristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar’dır.⁹ Eflak ve Bitar, Baas Partisinin ilk üyelerini öğretmenlik yaptıkları el-Tajhiz Lisesinden topladılar. Daha sonra zaman içinde üye toplama işi belirli bir plana bağlı kalmaksızın Şam’dan Suriye’nin diğer bölgelerine yayıldı.¹⁰ Özellikle Mişel Eflak, bütün kariyerini “bölünmez bir Arap milleti” fikrinin geçerliliğini kanıtlamaya çalışarak harcadı. Eflak’a göre Arap milleti, sömürgeciliğin ve emperyalizmin sonucu bölünmüş ve bu bölünme Arap ruhunun bozulmasına ve zayıflamasına neden olmuştu. Bu çerçevede Baas Partisinin en temel amacı, “Arap milleti”ni oluşturmada önemli bir işlevi olacak Arap iradesini yeniden canlandırmaktı. Yine Eflak’a göre, Arap milleti o kadar kötü duruma düşmüştü ki, “yeniden dirilme” ihtiyacı çok acildi.¹¹ Bu düşüncelerle Baas Partisinin ilk kongresi 200 katılımcıyla 4–6 Nisan 1947 tarihlerinde Şam’da yapıldı. Kongrede, Partinin programı ve tüzüğü kabul edildi.

Kurulduğu andan itibaren Suriye milliyetçiliğini değil, Arap milliyetçiliğini savunan Baas Partisinin tüzüğünde şu hükümlere yer verildi: “Arap ulusu kültürel birlik oluşturur. Evlatları arasında var olan herhangi bir farklılık tesadüfidir ve hiçbir önem taşımaz. Arap bilincinin uyanmasıyla bu farklılıklar ortadan kalkacaktır. Arap devletinde sadece ulusal bağ hakim olacaktır. Bu bağ, onları tek bir ulus potasında eritmek; din, mezhep, aşiret, ırk ile bölgeye dayalı diğer bütün hizipler ile mücadele etmek suretiyle vatandaşlar arasında ahengi sağlar.”¹²

Baas Partisinin programına göre, “Arap anavatanı, Toros Dağları’ndan Basra Körfezi’ne, Arap Okyanusu’na (Hint Okyanusu), Etiyopya Dağları’na, Büyük Sahra’ya, Atlantik Okyanusu’na ve Akdeniz’e kadar uzanan topraklardır.”¹³

8 Arı, s.281-282.

9 Mişel Eflak ve Salah Bitar hk. bilgi için bkz. Nihat Ersin (2003). *Orta Doğu Savaşlarının Perde Arkası*, İstanbul: Gündem Yayınları, s.45–48; Suriye’de Baas için bkz. Şahin, s.154-157.

10 Nikolaos Van Dam (2000). *Suriye’de İktidar Mücadelesi*, çev. Semih İdiz-Aşlı Falay Çalkıvık, (1.Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, s.40.

11 Adid Davişa (2004) *Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul: Literatür Yayınları, s.138.

12 Dam, s.39.

13 Baas, Türkiye’nin illeri olan Adana, Tarsus ve Mersin’i de Arap devleti içinde saymaktaydı. Baas Partisi Hatay’ın Türkiye’ye katılımını hiçbir zaman tanımadı. Hatay Suriye’ye iade edilmedikçe, Suriye’nin ve hiçbir Arap devletinin Türkiye ile ilişki kurmaması taraftarıydı. Fahir Armaoğlu. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948–1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.208.

Baas Partisi, 1953 yılında Ekrem el-Havrani'nin liderliğini yaptığı Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek, gücünü daha da arttırdı. Birleşmeden sonra Partinin adı, Arap Baas Sosyalist Partisi olarak değişti.¹⁴

Baas Partisinin Suriye'deki ilk önemli başarısı, 1954 genel seçimlerinde gerçekleşti. Baas 141 üyeli Mecliste 13 sandalye elde etti.¹⁵ Ancak, ülke içinde kendisini önemli bir siyasi varlık olarak göstermesi, 1958 Şubat ayında Suriye'nin Mısır ile birleşmesinde ortaya çıktı. Baas bu birleşmeyi desteklemekle kalmadı, aynı zamanda Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kabinesinde de yer aldı. Kurulan kabinede dört Baasçı bakan yer aldığı gibi, dört başkan yardımcısından biri de Baasçıydı; ancak kısa bir süre sonra Nasır ile Baas arasındaki ilişkiler bozuldu. Nasır, birleşmeden sonra bütün siyasi partileri kapatınca, Baas merkezini Beyrut'a taşıdı. Nasır'ın tamamen merkezîyetçi bir sistem kurması, sadece Baasçıların değil, bazı ordu mensuplarıyla muhafazakâr siyasetçilerin de tepkisine neden oldu ve nihayetinde 28 Eylül 1961'de gerçekleşen bir darbeyle Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldı. Bunun ardından direk askerlerin yaptığı bir darbeyle 28 Mart 1962'de General Zahreddin başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Zahreddin liderliğindeki yönetim kısa sürdü. 8 Şubat 1963 tarihinde Irak'ta Baasçıların yaptığı darbe, Suriye Baasçılarını da cesaretlendirdi ve 8 Mart 1963'te gerçekleştirdikleri bir darbeyle iktidarı ele geçirdiler.¹⁶ Bu darbeyle Salah Bitar başbakan oldu ve Suriye kısa sürede tamamen Baasçıların denetimine girdi.

Baasçılar iktidarı ele geçince, iktidarı tamamen tekellerine alma yönünde siyaset izlemeye başladılar. Baasçıların iktidarıyla birlikte özellikle Suriye ordusundaki subaylar arasında azınlık mensuplarının sayısı, Sünnilerin aleyhine artmaya başladı. Bunun en temel nedeni, Baas yanlısı askeri liderlerin, elde etmiş oldukları konumlarını sağlamlaştırmak için kendileriyle aynı aileden, aşiretten veya bölgeden olan çok sayıda subay ve astsubayı orduya almalarıydı. Bu askerlerin büyük bölümü, başta Nusayri (Arap Alevi) olmak üzere Dürzi ve İsmaili kökenliydi. Bu arada, daha darbe sırasında, Baas Askeri Komitesinin 14 üyesinden beşi Nusayri mezhebiniydi.¹⁷ Devlet Başkanı Emin el-Hafız, Sünni bir Müslüman olduğu halde içlerinde Hafız Esad ve Salih Cedit gibi Nusayri kökenli subaylar yönetiminde oldukça etkin durumdaydılar.

Baas Partisinin iktidarı tekeline alma süreci, 18 Temmuz 1963 tarihinde çoğu Sünni ve Nasırcı olan bir grup subayın gerçekleştirdikleri başarısız darbe girişimiyle doruk noktasına ulaştı. Bu darbeyi kanlı bir şekilde bastıran subayların

14 Davişa, s.138.

15 Davişa, s.139.

16 Armaoğlu, s.209–211.

17 Dam, s.63–65.

büyük bölümü azınlık mensubuydu ve bunların başında da Nusayriler gelmekteydi. Bu olayın ardından Baas Partisi Askeri Komitesinde yer alan liderler arasında iktidar mücadelesi başladı. Söz konusu mücadele neticesinde liderler konumlarını sağlamlaştırmak için kendileriyle aynı mezhep, aşiret ve bölge bağlarını paylaşan askerleri çevrelerine topladılar.¹⁸

1965 ve 1966 yıllarında Baas Partisi Milli Komutalığı Genel Sekreterliğini yapan Dr. Münif el-Rezzaz'a göre, "kasıtlı olarak mezhebe dayanan blokların oluşturulduğu ortaya çıktı. Bu durumdan başlangıçta sadece fısıltıyla söz ediliyordu. Ordunun iktidar mücadelesinde mezhep bağlarını Sünnilerin aleyhine kullandığı yönündeki suçlamaların doğru olduğunun görülmeye başlamasıyla sesler de yükseldi."¹⁹

Baas'ın genç subayları Hafız Esad ve Salih Cedit öncülüğünde 23 Şubat 1966 tarihinde kansız bir darbe gerçekleşti ve Emin el-Hafız ile birlikte partinin kurucuları Salah Bitar ve Mişel Eflak'ın da bulunduğu birçok kişi yönetimden ve partiden uzaklaştırıldı.²⁰ Ancak darbeden sonra oluşturulan hükümete Cedit alınmamış; fakat partinin liderliğini yaptığı ifade edilmişti. Nurettin Atassi devlet başkanı olurken, Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad Savunma Bakanlığına getirildi.²¹

Suriye iç politikasında 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) bir dönüm noktası teşkil eder. Suriye hava kuvvetlerini yok eden ve Suriye topraklarının işgaliyle sonuçlanan 1967 Savaşı, rejimi ve özellikle de Savunma Bakanını gözden düşürdü. Hafız Esad, yenilginin arkadaşlarının yanlışlarından kaynaklandığına inandığı için Suriye'de bütün karar mekanizmasını kendi kontrolü altına almaya karar verdi.²² Halihazırda, Baasçılar bu savaştan sonra milliyetçiler ve ilericiler olarak ikiye bölünmüşlerdi. Hafız Esad'ın öncülüğündeki milliyetçilerin 16 Kasım 1970 tarihinde yaptıkları bir darbeye devlet başkanlığına Ahmed Habib getirilirken, Hafız Esad başbakanlık ve parti genel sekreterliğini üstlendi. Darbeden yaklaşık dört ay sonra 12 Mart 1971 tarihinde yapılan bir referandumla Hafız Esad, Suriye'nin ilk Nusayri kökenli devlet başkanı oldu.²³

Hafız Esad'ın devlet başkanı olması, aslında Suriye iç politikasında da bir

18 Dam, s.67-69.

19 Dam, s.70-71.

20 William L. Cleveland (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, (1.Baskı) İstanbul: Agora Kitaplığı, s.443.

21 Arı, s.286.

22 Cleveland, s.443.

23 Arı, s.286.

dönüm noktası oldu. Nüfusun yüzde 10-12'sini oluşturan Nusayri toplum, parti, ordu, bürokrasi ve istihbarat gibi kilit noktalara getirilerek, yavaş yavaş Suriye yönetiminde hakim konuma geçmeye başladı.²⁴

Hafız Esad Dönemi

Hafız Esad'ın dış politikasında en öncelikli konu İsrail'di. Esad'a göre, Suriye'nin görevi İsrail tehdidine karşı direnmek ve Arap birliği davası uğruna çalışmaktı. En büyük arzusu ise, Suriye'nin 1967 Savaşında İsrail'in işgal etmiş olduğu Golan Bölgesini geri almaktı. Bu ise ancak bir savaşla gerçekleşebilirdi. Bu çerçevede Mısır Devlet Başkanı ile birlikte anlaşarak İsrail'e bir savaş planladılar. 1973 Arap-İsrail Savaşı, Suriye'nin yenilgisi ile sonuçlanmasına rağmen, Esad'a prestij kazandırmıştı. Çünkü, Golan Bölgesi uğruna savaşa girişilmiş ve Suriye ordusu, önkilerden çok daha iyi bir performans göstermişti.²⁵

Hafız Esad'ın başlangıçta bölgesel olarak izlediği politikalar, Suriye içinde çok tutuldu ve bu yüzden iktidarının ilk yıllarında ülke içinde kendi durumunu sağlamlaştırma fırsatı buldu. Arap dünyasında da Pan-Arap birliği konusundaki düşünce ve politikaları nedeniyle Nasır'ın halefi olarak algılanmaktaydı. Ancak, Esad'ın Lübnan iç savaşına karışması ve Lübnan'da FKÖ'ye karşı Maruni Hıristiyanların yanında yer alması, hem Suriye'de hem de Arap dünyasında sorgulanmasına neden oldu.²⁶

Lübnan tecrübesinden sonra İran İslam Devrimi ve Irak-İran Savaşı karşısında izlediği politika da Suriye'nin gittikçe Arap dünyasından tecrit edilmesine neden oldu. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Ayetullah Humeyni'nin İslam devrimi çağrısını, Irak'ın huzursuz Şii çoğunluğunu etkilemesinden endişe ettiği için, iki ülke arasında geçmişten kalan bir takım sorunları da bahane ederek, İran'a Eylül 1980'de savaş ilan etti.²⁷ Tam sekiz yıl süren savaşta Arap devletlerinin büyük bir çoğunluğu Irak'ı desteklerken Suriye, Arap olmayan Şii İran'ın yanında yer almıştı. Hafız Esad, İran'daki rejimi ABD-İsrail düzenine bir protesto olarak görüyor ve Arapların Tahran'daki bu rejimi desteklemeleri gerektiğine inanıyordu. Ancak, bu politikalar, Suriye'yi yukarıda da bahsedildiği üzere Arap dünyasından tecrit etmekteydi.²⁸

24 Arı, s.286.

25 Cleveland, s.447-448.

26 Cleveland, s.449.

27 İran-İrak Savaşı hk. Geniş bilgi için bkz. Şahin, s.257-266.

28 Cleveland, s.449-450; Ayrıca Hafız Esad dönemi dış politikası hk. geniş bilgi için bkz. Şatlık Amanov (2004). "Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası", Türel Yılmaz vd. (der.). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları, s.189-240.

Dış politikada birçok muhalif edinen Hafız Esad'a karşı Suriye'nin içinde de daha ilk andan itibaren ciddi bir muhalefet oluşmaya başladı. Suriye halkı, Esad'ın özellikle Lübnan'da FKÖ'ye karşı Hıristiyanları desteklemesine itiraz ederken, ülke içinde İran'ı desteklemesine itiraz eden bir muhalefet de belirdi. Bu muhalefet, daha ziyade Sünni Müslüman ve muhafazakâr kesimden gelmekteydi.²⁹

Muhalefet, özellikle Halep, Hama ve Humus'ta yoğunlaşmış ve Müslüman Kardeşlerin Suriye ayağına mensup kişiler tarafından başlatılmıştı. Aslında Suriye'de daha Baas'ın iktidara geldiği ilk andan itibaren Partinin laikleştirme eğilimlerine karşı İslami protestolar yaşanmıştı. Bu huzursuzluk, 1976 yılına gelindiğinde devlet ve parti yetkililerine ve özellikle de ülke içinde ileri gelen Nusayri kesime yönelik şiddetli saldırılar dalgasıyla yeniden su yüzüne çıktı. 1970'li yılların sonlarında rejim karşıtı güçler, genel olarak kentlerde faaliyetlerini arttırdılar. Çeşitli muhalif örgütler, İslami Cephe'de birleşerek, amaçlarını Suriye'de rejimi devirmek ve bir İslam devleti kurmak olarak açıkladılar. Cephe, özellikle Hafız Esad'ın Nusayri kimliği üzerinde durarak, onu "kâfir" olarak niteledi.³⁰ 1980'li yıllara gelindiğinde, söz konusu gruplar/muhalefet, rejimi ciddi şekilde tehdit eder hale geldi.

Rejim karşıtı gösteriler çerçevesinde Mart 1980'de daha ziyade Sünni Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Cısr El Şukur'da Baas karşıtı bir gösteri düzenlendi. Gösteri, kısa sürede genişleyerek ilçedeki Baas binaları ile resmi kuruluşlar hedef alındı. Bunun üzerine bölgeye askeri birlikler gönderildi ve ordunun müdahalesi sonucunda yaklaşık 200 sivilin yaşamını yitirdiği kaydedildi. Bu olaydan sonra rejim karşıtı gruplar, Halep'te toplanmaya başladılar. Ancak burada da Esad yönetiminin müdahalesi ile birçok Sünni sivil yaşamını yitirdi.³¹ Bunların arkasından 1982 Şubat ayında tarihe "Hama katliamı" olarak geçecek olan olay yaşandı. Şubat 1982'de Hama'da Müslüman Kardeşler Örgütünün başını çektiği bir ayaklanma çıktı. Rejim karşıtı güçler, Hama kentinin bazı kısımlarını ele geçirerek, bütün Suriyelileri hükümete karşı cihada çağırdılar. Yönetimin ayaklanmayı bastırma şekli kısa sürede tam bir katliama dönüştü. Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad'ın komutasındaki Suriye ordusu, kente ve sivil halka yönelik öldürücü bir saldırı başlattı. Hama kenti neredeyse yerle bir edilirken, kesin rakam olmamakla birlikte 10 bin ile 30 bin arasında değişen sayıda kişi kendi hükümetlerinin ordusu tarafından öldürülmüştü. Katliamdan sonra Müslüman Kardeşlerin üyeleri ve sempatizanları ya sürüldüler ya da yeraltına çekildiler.

29 Cleveland, s.450.

30 Cleveland, s.450.

31 Veysel Ayhan, "Cısr El Şukur ve Hama Katliamları: Suriye Rejimi Ne Yamak İstiyor",

http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=2484 (Erişim tarihi: 21.09.2011).

Ayaklanma bastırılmış ve böylece Hafız Esad, sadece mevcut muhalefete değil, muhtemel muhaliflere de iktidarını/rejimini korumak için bütün gücünü kullanacağını göstermişti.³²

Hafız Esad, uyguladığı politikalarla öldüğü 10 Haziran 2000 tarihine kadar Suriye’de tek adam olarak iktidarını devam ettirdi. Ölümünden sonra Baas Partisinin aday gösterdiği oğlu Beşar Esad 10 Temmuz 2000 tarihinde yapılan bir referandum sonucunda oyların yüzde 97,2’sini alarak yedi yıllığına Suriye’nin yeni devlet başkanı oldu.

Beşar Esad Dönemi

Beşar Esad iktidara geldiğinde Suriye’de her alanda reformların yapılacağına ilişkin büyük beklentiler mevcuttu. Nitekim, Eylül 2000’de toplumun değişik kesimleri tarafından imzalanan ve dört madde ile ortaya konan 1963 yılından beri yürürlükte olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal yasalarının ortadan kaldırılması; sürgün dâhil tüm siyasi tutuklulara genel af çıkarılması; toplantı, basın ve ifade özgürlüğünün yasal düzenlemelerle garanti altına alınması; ve siyasi, fikri ve iktisadi çeşitliliğe saygı duyulması ve sivil özgürlüklerin tanınması gibi reform taleplerine tepki gösterilmemiş, aksine Kasım ayında yaklaşık 600 siyasi tutuklu serbest bırakılarak, Şam’da siyasi tutukluların bulunduğu Mezze Hapishanesi kapatılmıştır. Ayrıca, Ocak 2001’de Lübnan’da yayınlanan bir gazetede Suriyeli 1000 kişinin imzaladığı bir bildiri daha yayınlanmış ve bu bildiride dolaylı olarak cumhurbaşkanlığı seçimleri de gündeme getirilmiştir.³³ Ancak, kısa süre sonra arkası gelmeyen talepler karşısında hükümet geri adım atmaya başlamıştır.

Şubat 2001’den itibaren muhalefetin reform taleplerinin bir bütün olarak sistemi yıkacak gelişmelere sebep olacağını düşünen yönetim, muhalefete karşı tutuklama kampanyası başlattı. Beşar Esad’ın iktidarıyla birlikte ortaya çıkan ve geniş katılımlı forumlar düzenleyen sivil toplum kuruluşları da kapatıldı.³⁴ Bu suretle, Beşar Esad iktidarını sağlaştırırken, “babası gibi bir yönetim anlayışına sahip olduğu” görüşü de ülke içinde ve dışında dile getirilmeye başlandı.

11 Eylül 2001 terör olayları, ardından 2003 Irak’ın ABD tarafından işgali Suriye’deki gelişmeleri de derinden etkiledi. Özellikle ABD’de etkin olan Yeni Muhafazakârların Suriye politikasının temelinde, Şam’ın bölgeye yönelik politikalarında gerekirse baskı yoluyla değişiklik yapmak yatıyordu. Ayrıca

32 Cleveland, s.451 ; Hama olayları için ayrıca bkz. Arı, s.479-480.

33 Veysel Ayhan (2011). *Suriye’de İktidar Mücadelesi, Uluslararası Toplumun Etkisi ve Türkiye’nin Konumu*, ORSAM Raporu, No.42, s.9.

34 Ayhan (2011), s.9-10.

o dönemde Irak'ın işgalinden sonra "sıranın Suriye'de olduğu" yönündeki senaryolar sıkça dile getirilmekteydi. Bu senaryolar, bir de Suriye'nin "teröre destek veren ülkeler listesi"nde olduğu göz önünde bulundurulunca daha büyük anlam kazanmaktaydı.

Suriye, ABD baskısının yanı sıra, AB'nin de baskısını ağır bir şekilde üzerinde hissetmeye başladı. İşte bu ortam içinde Suriye'deki muhalefet hükümete yönelik olarak bir kez daha reform çağrılarını tekrarladı. Beşar Esad ve yönetimi, yukarıda bahsedilen uluslararası baskının etkisiyle bu reform taleplerine olumlu yaklaştı. Hatta bu çerçevede muhalif gruplar "Temel Özgürlükler ve İnsan Haklarını Savunmak İçin Ulusal Koordinasyon Komitesi"ni kurdular. Bunun yanı sıra Sivil Toplumun Uyanışı Komitesi, içerisinde Müslüman Kardeşlerin de bulunduğu toplumun bütün gruplarıyla diyalog yollarının açılması konusunda bir bildiri yayımladı. Bu suretle idam cezasının bulunmasına rağmen, 1982 yılından beri ilk kez Müslüman Kardeşler kamuoyunda temsil edilmiş oldu.³⁵ Ancak, bu girişimler de yönetimi tehlikeye sokacağı endişesiyle sonlandırılmış ve bir kısım aktivistleri tutuklama yönünde hareket edilmiştir. Kısacası, Beşar Esad yönetiminin en büyük korkusu, yapılan reformların kendi iktidarını/rejimini tehlikeye sokacağı yönündeydi. Bu nedenle de kendi iktidarını tehlikeye sokacak adımlardan uzak durmaya özen göstermiştir / göstermektedir.

2011 Suriye Olayları

Tunus'ta başlayıp, Mısır ve Libya'ya sıçrayan "Arap Baharı" olarak adlandırılan mevut yönetimlere karşı muhalefetin ayaklanması Mart 2011'den itibaren Suriye'yi de derinden etkiledi.

18 Mart 2011 tarihinde Şam, Halep, Dara, Kamışlı, Humus, Banyas ve Deir Zor şehirlerinde çok büyük gösteriler gerçekleştirildi. Zaman içinde olaylar, yönetimin müdahale edeceği boyutlara ulaştı. Suriye'deki gösteriler her geçen gün şiddetini arttırarak devam etmektedir. Gösteriler devam ettikçe yönetim de bunları bastırmak için şiddet kullanmaktadır.

Suriye'deki olayların Irak'ta olduğu gibi yavaş yavaş mezhepsel ve etnik çatışmaya doğru gittiği gözlenmektedir. Suriye'nin toplumsal yapısına bakıldığında bunun neden böyle bir seyir takip ettiğini anlamak oldukça kolaydır.

Etnik açıdan bakıldığında; Suriye toplumunun yaklaşık yüzde 85'ini Suriyeli Araplar, yüzde 8-10 arası Kürtler, yüzde 4 civarında Türkmenler ve yüzde 3'lük bir dilimi de Ermeniler teşkil etmektedir. Dinsel ve mezhepsel açıdan

³⁵ Ayhan, (2011), s.10-11.

bakıldığında ise ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 70'ini Sünni Müslümanların oluşturduğu gözlenmektedir. Diğer Müslüman mezheplere mensup olanlar ise, Arap Aleviler (Nusayriler), Dürziler ve İsmaililerdir. Hıristiyanlar da çeşitli mezheplere mensuptur. Bunlar; Rum Ortodokslar, Ermeni Ortodoks ve Katolikler, Rum Katolikler, Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler, Maruniler, Keldaniler, Katolikler ve Protestanlardır.³⁶ Beşar Esad, nüfusun yaklaşık yüzde 10-11'ini teşkil eden Arap kökenli Nusayrilerdendir.

Suriye'nin bu yapısına bakıldığında, eğer bir an önce reformlar yapılmazsa mezhepsel ya da etnik bir savaşa doğru gidileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Muhalefet, Beşar Esad yönetiminden daha demokratik bir Suriye yönünde adımlar atılmasını/reformlar yapılmasını istemektedir. Bu çerçevede Suriye hükümeti muhalefeti susturmak için bir takım kararlar almıştır. Örneğin, zorunlu askerlik hizmet süresinin üç ay düşürülmesi; devlet memurlarının maaşlarının arttırılması; Devlet Güvenlik Mahkemesinin kaldırılması; Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu kurulması; üniversite öğrencilerine af çıkarılması; Kürt kökenli vatandaşların Suriye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olması amacıyla çıkarılan yasa çerçevesinde başvuruda bulunan 32 bin kişiye vatandaşlık verilmesi; siyasi partilere ilişkin kanunun çıkarılması bunlar arasında sayılabilir. Ancak, bunlar Suriyeli muhalifleri tatmin edecek türden reformlar olmadığı için yönetime karşı isyan devam etmektedir. Muhaliflerin direnişi devam ettikçe, yönetimin göstericiler üzerindeki politikası da gittikçe şiddetlenmektedir ve sivil halk ölümleri gerçekleşmektedir. Bu da uluslararası kamuoyunun dikkatinin Suriye üzerinde odaklanmasına neden olmaktadır.

Suriye'deki olaylar karşısında en büyük tepkiyi Türkiye gösterirken, ABD Başkanı Barack Obama da, yönetim karşıtı gösterileri kanlı bir şekilde bastıran Esad'ın "meşruiyetini yitirdiğini" ve "11 yıldır iktidarda olan Esad'ın gitme zamanının geldiğini" dile getirdi. Bunu söylerken aynı zamanda Suriye'ye karşı yeni yaptırımlar da kabul etti. Bu çerçevede Suriye'nin ABD'deki tüm mal varlıkları donduruldu ve bu ülkeye ihracat ve yatırım yapılması yasaklandı. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, söz konusu yaptırımların Esad'ı iktidardan indirmeyi hedeflediğini söyledi. ABD'nin arkasından AB de Esad'ın istifasını istedi.³⁷ BM Güvenlik Konseyi, Çin ve Rusya'nın vetosu nedeniyle herhangi bir yaptırım kararı alamamaktadır.

Bütün bu gelişmeler karşısında Esad rejimi direnmeye devam etmektedir. Çünkü Beşar Esad ve yönetimine göre, Suriye'de yaşananlar, silahlı terör

³⁶ Oytun Orhan (2011). *Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Sürecin Türkiye'ye Etkisi*, ORSAM Raporu, No.41, s.8-9.

³⁷ *Hürriyet*, 18 Ağustos 2011.

gruplarının sivil vatandaşları ve güvenlik güçlerini öldürme eylemleridir. Bu kesimlerin taleplerine de boyun eğmeyeceklerini ifade etmektedirler. Nitekim bu argümanı destekleyen kanıtlar da ileri sürülmektedir.

Ottawa Üniversitesi profesörlerinden Michel Chossudovsky'e göre, "her ne kadar polis gösteriler sırasında gerçekten ateş açmış olsa da medyanın sözünü etmediği asıl gerçek, göstericiler içerisinde keskin nişancıların ve silah taşıyan çok sayıda kişinin bulunduğu ve bunların hem güvenlik güçlerine hem de diğer göstericilere ateş açtığıdır...."³⁸

Chossudovsky'e göre, Sovyet-Afgan Savaşından beri hem Batılı istihbarat servisleri hem de MOSSAD, birçok İslamcı terörist örgütü, istihbarat kaynağı olarak kullanmışlardır. Hem Washington hem de onun değişmez müttefiki İngiltere, etnik ve mezhepsel çatışmalar ile siyasal istikrarsızlığı tetiklemek için Afganistan'da, Bosna'da, Kosova'da, Libya'da ve daha birçok ülkede "İslamcı teröristlere" gizli destek sağlamışlardır. Bugün Suriye'de sahnelenen protesto hareketinin amacı, medya yalanları ve çarpıtmaları üzerinden Suriye toplumu içerisinde etnik, mezhepsel vb. bölünme ve çatışma yaratmak ve en sonunda "insani müdahale"ye gerekçe hazırlamaktır.³⁹ Bu da bugün "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve Suriye'yi de içine alan ayaklanmalara farklı bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Sonuç

Bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra istikrarsızlık içinde bulunan Suriye, sürekli olarak darbelere maruz kalmıştır. Özellikle Suriye yönetimi üzerinde ordunun rolü oldukça etkin olmuştur. 1963 yılında gerçekleşen Baas darbesinden sonra ülkenin yönetimine yavaş yavaş ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 10-11'ini teşkil eden Nusayrilerin hâkim olmaya başladıkları görülmektedir. Özellikle de 1970'den sonra kendisi de Nusayri olan Hafız Esad'la birlikte Nusayri toplumun ülke içindeki/iktidardaki konumu daha da sağlamlaşmıştır.

1970 yılından sonra Suriye'deki yönetime Baas yönetimi yerine "Esad Hanedanlığı" dönemi demek daha doğru olacaktır. Çünkü Esad, öldüğü 2000 yılına kadar ülkenin tek hâkimi olarak, gücünü ordu ve istihbarata dayandırarak 30 yıl iktidarda kalmıştır. Bu süre içinde muhalefete siyaset yapma olanağı tanımamıştır. Ölümünden sonra da oğlunun iktidara gelmesi, özellikle ülke yönetiminde hâkim

38 Michel Chossudovsky, "Suriye'deki Protesto Hareketlerinin Arksında Kimler Var? ABD-NATO'nun İnsani Müdahale İçin Bahane İmalatı",

www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=24591, (Erişim tarihi: 19.08.2011).

39 Chossudovsky, a.g.m.

olan grupların iktidarlarını bırakmamak için uyguladıkları politikanın sonucu olmuştur.

Beşar Esad, başlangıçta reformcu bir kişilikle ortaya çıkmasına rağmen, zaman içinde muhalefeti ezici siyaset izlemiştir. Bugün Suriye’de muhalifler daha demokratik bir Suriye için acil reformlar talep etmektedirler. Muhaliflerin istekleri çok makul istekler olmasına rağmen, Beşar Esad’ın içine düştüğü çıkmaz şudur: Eğer bu talepler kabul edilirse, Esad yönetiminin iktidarı kaybetmesi kesin görünmektedir. Batı, özellikle de ABD ve Türkiye, Suriye’ye oldukça sert çıkışlar yapmaktadır. Daha demokratik ve insan haklarına saygılı bir Suriye için gerekli reformları bir an önce uygulamaya geçirmesi ve sivil halka yönelik saldırıları durdurmasını istemektedirler. Esad yönetimi ise, söz konusu gösterilerin provokasyon olduğunu, göstericilerin terörist olduklarını ve dış güçlerin desteğiyle beslenen bu teröristlere boyun eğmeyeceğini ifade etmektedir. Her iki kesim de olaylara farklı açılardan baktıkları için sorunun nasıl çözümleneceğini zaman ve Türkiye’nin izleyeceği politikalar belirleyecek gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Amanov, Şatlık (2004). “Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası”, Türel Yılmaz vd. (der.) *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin Yayınları içinde, s.189-240.
- Arı, Tayyar (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir(1991) Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayhan, Veysel: “Cisr El Şukur ve Hama Katliamları: Suriye Rejimi Ne Yapmak İstiyor”, http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=2484 (Erişim Tarihi: 21.09.2011).
- Ayhan, Veysel (2011). *Suriye’de İktidar Mücadelesi, Uluslararası Toplumun Etkisi ve Türkiye’nin Konumu*, ORSAM Raporu, No.42.
- Chossudovsky, Michel: “Suriye’deki Protesto Hareketlerinin Arkasında Kimler Var? ABD-NATO’nun İnsani Müdahale İçin Bahane İmalatı”, www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=24591 (Erişim Tarihi: 19.08.2011).
- Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Dam, Nikolaos Van (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, çev. Semih İdiz-Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul: İletişim Yayınları.

Daviş, Adid (2004). *Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul: Literatür Yayınları.

Ersin, Nihat: *Orta Doğu Savaşlarının Perde Arkası*, Gündem Yayınları, İstanbul, 2003.

Gürün, Kamuran (1986). *Savaşan Dünya ve Türkiye*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Orhan, Oytun (2011). *Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Sürecin Türkiye'ye Etkisi*, ORSAM Raporu, No.41.

Hürriyet, 18 Ağustos 2011.

Şahin Yılmaz,Türel (2011). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Ankara: Barış Kitap Yayınları.

